

и таме, добра и зла, рата и мира, ероса и танатоса, постаће основна поетичка одредница збирке приповедака *Док ѿонемо хаос* Александра Петрова.

Николина ШУРЈАНАЦ

ПЕСНИК – АРХЕОЛОГ ПРИЧЕ

Гојко Божовић, *Док ѿонемо у мрак*, Повеља, Краљево 2021

Песничка књига *Док ѿонемо у мрак* Гојка Божовића пажљиво је и симетрично структурирана у дванаест циклуса („Како живети живот”, „На рубу”, „Концерт за твоје уши”, „Острво”, „Између редова”, „Последњи тренутак”, „Лазарет”, „Деца поретка”, „Избор”, „Гласови после нас”, „Када све прође” и „Стварни свет”) од по осам песама. Стилски и синтаксички препознатљив глас лирског субјекта, који је у претходним књигама функционисао као хроничар, у рецентној књизи добија обрисе археолога, што као претпоставка добија своје пуно утемељење у песми „Мале ствари”: „Генерације археолога откривају / Мале ствари остављене под / Слојевима стопљене земље [...] Сада су те мале ствари једини живот. / Остаци приче која је једном напуштена / И коју поново треба испричати”. Прецизно груписање песама или ти „малих ствари” у циклусе донекле би пратило замишљену слику археолошког налазишта (свих „остатака приче”), па би тако цела књига функционисала као песничко проучавање, реконструкција и обнова приче. Фина разлика између хроничара и археолога огледала би се у песничкој позицији. Хроничар је, наиме, био глас којим се обухвата „целовитост времена”, док је археолог онај који у савременом тренутку реконструише „причу” на основу материјалних остатака, а из његовог гласа провејава неизвесна будућност. Једино што може јесте да „обновом” старе приче осигура опстанак вредности у надолazeћем времену. Зато је акценат на садашњем времену и отуда је дат наслов *Док ѿонемо у мрак*, којим се подразумева неизвесна симултаност са чином писања поезије.

Као што прича коју родитељи читају деци пред спавање има васпитну и естетску улогу, тако и обновљена прича у тренутку у којем живимо треба да помогне нашој цивилизацији у савладавању страха од таме и самог мрака, па макар била само танани срп месечеве светлости, као на корицама књиге. То нам директно сугеришу песме „Прича прва” и „Прича друга”, које представљају диптих о причама у детињству и у старости: „Показало се убрзо да постоји / Десетак прича које су њих двоје изабрали / Међу свим причама које сам им причао [...] Покуњен, враћао сам се на причу, / Стару, добру причу. / И свет је, на тренутак,

опет био обновљен” и: „Када дође старост, / Читав живот се сведе / На неколико прича [...] Тако се спасава свет.” На трагу песничког дијалога са поемом „Дете Европе” Чеслава Милоша, Гојко Божовић скреће пажњу да је понашање и мисаони склоп савременог човека налик на дечји. Због тога је неопходно причати му и понављати приче, као лекције из историје (*Repetitio est mater studiorum*). Интересантно је да је онај који је једини кадар да обнови и исприча причу – сâм песник, који би, самим тим, једини заслужио статус одраслог и зрелог човека.

Наративност, класицистички тон песама, као и одсуство фигуралности тешких тропа у књизи *Док њонемо у мрак* доприносе утиску да су песме управо маскиране приче које је неопходно испричати. Адам Загајевски је у есеју „Враћајући се Рилкеу” изнео запажање по којем је Тадеуш Ружевич интенционално „избегавао метафоре, сматрајући сваки вишак маште увредом сећања на жртве последњег рата, на угроженост моралне истинољубивости својих песама, које је видео као квази-рапорте оне велике трагедије.” Загајевски је акцептирао тај поетички кредо, именујући га „спартанском шкртошћу Ружевичевог језика” и неко време је „сматрао да поезија мора бити смерна, лишена метафора, прозаична, с обзиром да јој је историја задала нокаутирајући ударац”. Иако се и Божовић у извесној мери руководи поетичким „спартанством”, за разлику од двојице савремених пољских песника он историји узвраћа ударац и то њеном снагом и њеним средствима. Због тога песник који обнавља причу мора да проговара јасно и прецизно и да причу понавља као лекције из историје, јер једино тако може спремно дочекати мрак сутрашњице. Археолошка парадигма певања отуда делује посве иновативно и смислено, будући да песник мора да приступи ископинама („малим стварима”) и склопи их у мозаик приче, која би требало да буде репрезент истине и вредности.

У том смислу, треба поменути парадигматичну песму „Између редова” из истоименог циклуса, где је овакво виђење аутопоетички експлицирано: „Читајући између редова, / Ми смо заборавили / Да читамо редове. [...] Морамо ствари, једну по једну, / Назвати њиховим именом”. Не само да песник потенцијално рачуна са Ружевичевом и поетиком Загајевског већ успоставља профињено сагласје са песмом „Белешка о поетици” (из *Сћирасне мере*) Ивана В. Лалића, у којој се поентира на крају: „Ипак, без устецања / Хлебу рећи хлеб, вину рећи вино / А вољеној жени: волим те.” Једино тако је могућно не заборавити „читање редова”, тј. сачувати „срж”, коју Лалић проналази у јабуци, а Рилке у смокви. На тај начин Гојко Божовић, читајући есеј „Враћајући се Рилкеу”, истовремено обнавља причу Тадеуша Ружевича, Адама Загајевског, али и Ивана В. Лалића, чинећи то посве дискретно, у складу са Лалићевим стиховима: „Увежбати уметност одрицања. / Утабати траг.” Због тога су можда његове песме углавном лишене видљиве интертекстуалности, ако изузмемо

песму „Како живети живот”, у којој се цитирају Хесиодова *Дела и дани*, те „У свим правцима”, која има мото из Шилеровог *Виљема Тела*.

Једна од значајнијих песама из циклуса „Између редова” је „Међу варварима”, којом се успоставља очигледни дијалог са Кавафијем („Очекујући варваре”) и Јованом Христићем („Варвари”): „Најбоље песме о варварима написане су / Док су варвари били далеко. / Зато су варвари били решење. / Зато варвари и нису били решење. / Још је трајао свет [...] Варвари траже решење за нас / И не читају песме о варварима.” Лирски субјект није позициониран у свет културе из којег проговарају Кавафијев и Христићев песнички глас већ указује на горку истину савременог света, која се своди на то да цивилизација данас и не постоји, па је због тога нужно дошло до инверзије. Но, последњи стих који делује иронично суштински је песнички одговор на живот „међу варварима”, јер самим тим што они не читају песме о себи, прича или истина о њима може и мора бити исказана зарад оних који то нису и који их читају.

Пољски песник и есејиста Збигњев Херберт сугерисао је насловом књиге есеја *Варварин у вртју* како живимо у свету, који се тешко може именовати цивилизацијом, па је и он, као *геите* тог света, такође, варварин. Довео је у питање до које мере је кадар да се оплемени тековинама античке и европске цивилизације најшире узев, а до које је само човек своје епохе, који највише тековине културе као целине, заправо, не разуме или можда није довољно кадар да јој парира. Гојко Божовић ипак види поезију позваном да буде глас симболичке агоре, како би деловало „да се ствари могу уредити”, и да поново „свет и ми имамо савез / У несавршености”.

Проблем постоји у томе што песници константно прелазе у табор варвара и одричу се приче о истини. У песми „Вир који кључа” суптилно су изведене аналогије између „непотрошених речи” за којима трагају песници и „наново очишћено(г) / породично(г) сребра”. Аналогична је кључна за разумевање завршнице песме, будући да „живот бира и гута речи, / Као обилан оброк / После тешког рада. / И убрзо их чини обичним. / Да, сасвим обичним.” Ако, дакле, живот гута речи, његов оброк било би „породично сребро”, накит или есцајг. Нестанак „непотрошених речи” могао би да се двоструко протумачи. С једне стране, нестало би вредности и лепоте (накит), а са друге прибора за јело (есцајг), па би човек, принуђен да једе искључиво прстима, личио на варварина.

Неопходно је установити савезе како би се успоставио *йорегак*, па је тако читава песничка књига премрежена овим лајтмотивом. Осим савеза „у несавршености” између света и песника, песник пише о савезима између „кости и меса, / Хлеба и вина, / Воде и сурових жеђи” („Зимовник”), ветра и мора („У свим правцима”), живота и смрти („Епитаф” / *Новици Тадићу*). Чини се да је у овом мотиву наслућена тајна одговора на питање исказано песмом „Како живети живот”, јер савези су знак „да смо

још живи” и да је песник могућ у свету: „Ништа ти није могао живот. / Чак ни када је у савез / С њим ступила смрт.” Песма „Раслојени град” доноси стих: „Сами смо и подељени”, тако да свест о целовитости може бити уобличена једино окупљањем, што истовремено представља реакцију на актуелну пандемијску ситуацију. То долази до изражаја највише у циклусу и истоименој песми „Лазарет”: „Свет је постао лазарет. / Дишемо ваздух с отпором, / С пола срца и са четврт плућа [...] Усамљени људи од невоље / Праве ретку врлину. / Тако социјална дистанца постаје / Начин да опет буду део друштва.”

Песма „Други лазарет” дубље задира у проблем и проговара о лазарету собе и самог човека: „Он је упорно остајао у кући, / Изолујући свет од себе, / Знао је где вребају опасности, / И видео их је свуда осим у себи”. Божовић рачуна са семантичким хоризонтом христићевских лајтмотива собе и пловидбе, посебно наглашених у циклусу „Острво”. Христићев стих из „Бродског дневника”: „Море је око нас, соба је у нама” одзвања „Другим лазаретом”, јер експлицира човекову духовну изолацију, затамљеност и затомљеност. Када се каже да су „остаји приче”, „те мале ствари једини живот”, онда се мисли и на то да свака индивидуа треба да постане археолог, обнови и понови своју причу, а тако ће знати и „како живети живот” и „да старе истине / Говоре детињу слику света” („Дани пред нама”). Можда је то предуслов за повратак поретку цивилизованости и нови почетак.

Др Јелена МАРИЋЕВИЋ БАЛАЋ
Филозофски факултет у Новом Саду
Одсек за српску књижевност
jelena.maricevic@ff.uns.ac.rs

СУТРА ТРЕБА ЧИТАТИ

Ранко Поповић, *Очићвавање душе: крајња приватна повисјест чиићања*, Бања Лука: Центар за српске студије; Београд: Српска књижевна задруга, 2021

Помислим ли на књиге о читању, два наслова која ми по природи блиских асоцијација долазе на ум јесу *Историја чиићања* Алберта Мангела и *Часови чиићања* Александра Гениса. Управо у *Часовима чиићања*, тој *Камасуџри за заљубљеника у књију*, Генис каже следеће: „Читање је као љубав, посао за двоје који избегава сведоке. С временом, библиотека постаје дневник и харем који је глупо остављати у наследство.” У односу на тај цитат може се скицирати суштина књиге *Очићвавање душе* професора Ранка Поповића.